

CAMINO POLACO

CAMINO POLACO

**Teologia – Sztuka –
Historia – Teraźniejszość
Tom 5**

pod redakcją Piotra Roszaka, Franciszka Mroza
i Waldemara Rozyńskiego

WYDAWNICTWO NAUKOWE
UNIwersYTETU
MIKOŁAJA KOPERNIKA

Toruń 2021

Publikacja recenzowana

Opracowanie redakcyjne i korekta

Mirosława Buczyńska

Layout i okładka

Monika Pest

Na okładce:

Święty Jakub z ołtarza głównego
sanktuarium św. Jakuba Apostoła w Toruniu
(fot. Mirosława Buczyńska)

Na stronach działowych:

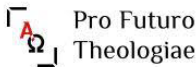
Figura św. Jakuba przed sanktuarium św. Jakuba w Toruniu;
symbole Roku Compostelańskiego 2021–2022 wyświetlane
na elewacji sanktuarium św. Jakuba w Toruniu
(fot. Mirosława Buczyńska)

Współpraca

Fundacja „Pro Futuro
Theologiae”

Bractwo św. Jakuba
Apostoła w Toruniu

Uniwersytet Pedagogiczny
w Krakowie

© Copyright by Uniwersytet Mikołaja Kopernika

Toruń 2021

ISBN 978-83-231-4611-7

eISBN 978-83-231-4612-4

DOI <https://doi.org/10.12775/978-83-231-4612-4>

WYDAWNICTWO NAUKOWE
UNIWERSYTETU MIKOŁAJA KOPERNIKA

Redakcja: ul. Gagarina 5, 87–100 Toruń
tel. (56) 611 42 95, fax (56) 611 47 05
e-mail: wydawnictwo@umk.pl

Dystrybucja: ul. Mickiewicz 2/4, 87–100 Toruń
tel./fax (56) 611 42 38
e-mail: books@umk.pl
www.wydawnictwo.umk.pl

Druk i oprawa: Wydawnictwo Naukowe UMK
ul. Gagarina 5, 87–100 Toruń

Spis treści

Wstęp	7
-------------	---

Artykuły

Adeline Rucquoi

Co po Camino? Wczoraj i dziś	13
------------------------------------	----

Paolo Caucci von Saucken

Gościnność na Camino de Santiago	41
--	----

Judith King, Eamonn Conway

Piesza wędrówka Drogą św. Jakuba – czy pielgrzymi ewoluują? ..	53
--	----

Vedran Prazen

Perły Boga na Camino. Pomysły na ewangelizację podczas Camino de Santiago	71
--	----

Ks. Adam Jeszka

Zapomniany Apostoł. Impresje filozoficzno-ikonograficzne wokół malowideł ściennych św. Jakuba Większego i św. Jodoka w kaplicy Winterfeldów w Bazylice Mariackiej w Gdańsku	83
---	----

Dk. Waldemar Rozynkowski

Sanktuarium św. Jakuba Apostoła w Toruniu miejscem kultu i promocji patrona	99
--	----

Wojciech Mruk

Małgorzata z Beverley – niezwykła kobieta i nadzwyczajna pątniczka	115
---	-----

Ks. Dariusz Doburzyński

Dawniejsze i współczesne formy podtrzymywania więzi między pielgrzymami po zakończeniu pątniczego wędrowania 133

Grzegorz Pisarczyk

Historia i legendy o przeniesieniu ciała świętego Jakuba z Jerozolimy na Półwysep Iberyjski 157

Dariusz Lipiński

Od Aymerica Picauda po współczesność – Landy Gaskońskie jako miejsce spotkań na szlakach pielgrzymkowych do Santiago de Compostela 189

Paweł Beyga

Kościół stacyjny – liturgia jako teologiczny przewodnik Camino 209

Ks. Bogdan Ferdek

Camino – spotkanie z męczennikami. Znaczenie dla dzisiejszego Kościoła 231

Ryszard Bożek, Jacek Macyszyn, Marek Sokołowski

Camino – miejsce spotkania rycerzy i pielgrzymów 245

Źródła**Ks. abp Julián Barrio Barrio**

Wyjdź z twojej ziemi! Apostoł Jakub na ciebie czeka!
List pasterski z okazji Roku Świętego Compostelańskiego
(tłum. ks. Piotr Roszak) 261

Ks. abp Julián Barrio Barrio

Nadzieja na pielgrzymowanie do Santiago de Compostela.
Rok Święty Compostelański 2021. Dodatek duszpasterski
(tłum. ks. Piotr Roszak) 335

Dk. Waldemar Rozynkowski
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Sanktuarium św. Jakuba Apostoła w Toruniu miejscem kultu i promocji patrona

Wstęp

Świątynia nowomiejska w Toruniu kojarzy się coraz większej grupie osób z kultem św. Jakuba Większego oraz z drogami jakubowymi, które spotykamy w różnych regionach naszego kraju. Kiedy w 2004 roku rodziła się myśl o oznakowaniu szlaku św. Jakuba *Camino Polaco*, postanowiono, że droga ma przebiegać także przez Toruń. Punktem centralnym, do którego miała ona zmierzać w mieście, była świątynia św. Jakuba Większego. Wybór był oczywisty. Kościół świętojakubski w Toruniu to jedno z najstarszych miejsc kultu Apostoła w Polsce, które 25 lipca 2021 roku zostało podniesione do godności sanktuarium tegoż świętego. W niniejszym artykule przywołamy kilka przejawów kultu i pamięci o św. Jakubie w toruńskim sanktuarium, które dotyczą zarówno historii, tradycji, jak i teraźniejszości¹.

Patron świątyni

Powszechnie wiadomo, że patronem kościoła parafialnego nowomiejskiego w Toruniu jest św. Jakub Apostoł Większy². Najstarsze

---

¹ O badaniach nad kultem św. Jakuba Większego zob. W. Rozynkowski, *Przejawy kultu św. Jakuba Większego w Polsce – wybrane przykłady*, [w:] *Dziedzictwo religijne i kulturowe Drogi św. Jakuba – w 30. rocznicę uznania szlaku za pierwszy Europejski Szlak Kulturowy*, red. P. Roszak, F. Mróz, Ł. Mróz, Kraków 2017, s. 121–150.

² Zob. W. Rozynkowski, *Św. Jakub Apostoł – patron kościoła i parafii*, [w:] *Dzieje i skarby kościoła świętojakubskiego w Toruniu*, red. K. Kluczwyjd, Toruń 2010, s. 9–19.

informacje o wezwaniu odczytujemy w jednej z inskrypcji, która znajduje się wewnątrz prezbiterium świątyni³. Czytamy w niej, że w 1309 roku rozpoczęto budowę kościoła: IN HON[OREM SANC]TI IACOBI APOSTOLI MAIORIS⁴. Tak więc wznoszona świątynia powstawała ku czci św. Jakuba Apostoła Większego. Jak widać, święty ten był przewidziany od początku budowy obiektu sakralnego na jego głównego świętego patrona i orędownika. On też patronuje świątyni do dnia dzisiejszego.

Zauważmy jeszcze, że najstarsze, średniowieczne źródła dotyczące patrona świątyni w Nowym Mieście Torunia używają najczęściej ogólnego stwierdzenia, że była to świątynia św. Jakuba, np.: w księdze ławniczej Nowego Miasta Torunia pod rokiem 1424 odnotowano: *6 mr. czins der kirchen czu s. Jacob*⁵; w księdze kamlarii miasta Torunia pod rokiem 1463 czytamy, że: *der rath vornuget der kirchen S. Jacobi dy 15 mr. und 19 sc*⁶. A więc źródła nie precyzują, o jakiego Jakuba chodzi. Wydaje się jednak, że dylematu nie mieli twórcy przywołanych źródeł, dla nich było oczywiste, że patronem świątyni był św. Jakub Większy. Dylematu nie mały także kolejne pokolenia parafian, czy mieszkańców Torunia oraz przybywający do miasta goście i pielgrzymi.

Relikwie

Kult świętych bardzo często ogniskował się wokół relikwii. Warto więc postawić pytanie o ich obecność w kontekście kultu św. Jakuba

---

³ Szczegółową analizę inskrypcji zob. L. Krantz-Domasłowska, *Inskrypcje na murach kościoła – sacrum miejsca i treści*, [w:] *Dzieje i skarby kościoła świętojakubskiego w Toruniu*, red. K. Kluczajd, Toruń 2010, s. 121–139.

⁴ L. Krantz-Domasłowska, J. Domasłowski, *Kościół świętego Jakuba w Toruniu*, Toruń 2001, s. 50.

⁵ *Księga ławnicza Nowego Miasta Torunia (1387–1450)*, wyd. K. Ciesielska, (Fontes Towarzystwa Naukowego w Toruniu, t. 63), Toruń 1973, nr 988; zob. także indeks, s. 373.

⁶ *Księga kamlarii miasta Torunia 1453–1495*, wyd. K. Mikulski, K. Kopiński, J. Tandecki, Toruń 2007, s. 152.

Większego. Choć święty ten należał do grona najbardziej popularnych w Kościele, to jednak niewiele, a nawet bardzo mało, wiemy o obecności jego relikwii w granicach Polski. Uwaga ta dotyczy szczególnie okresu średniowiecza. Zagadnienie obecności relikwii św. Jakuba Większego w Polsce oczekuje na swoje szczegółowe i całościowe zainteresowanie badawcze. Jestem przekonany, że tylko taka droga pozwoli nam na nowe odkrycia zachowanych relikwii albo pozyskanie informacji o ich przechowywaniu w różnych obiektach sakralnych⁷.

Pośród nielicznych miejsc, które obecnie w Polsce posiadają relikwie św. Jakuba Większego, spotykamy sanktuarium św. Jakuba w Toruniu. Niestety, trudno jest cokolwiek bliższego powiedzieć zarówno o ich pochodzeniu, jak i czasie, w którym znalazły się w tym miejscu. Sam relikwiarz jest współczesny, może więc sugerować, że relikwie znajdują się w tym miejscu od niedawna. Mając jednak na uwadze ważność ośrodka toruńskiego w promocji kultu św. Jakuba, nie możemy wykluczyć, że same relikwie pochodzą z okresu wcześniejszego, na przykład nowożytnego. Jest to jednak tylko przypuszczenie. Należy mieć nadzieję, że dalsze szczegółowe badania przyniosą nam nowe ustalenia.

Przywołajmy jeszcze ciekawy wątek dotyczący relikwii św. Jakuba, który jest pośrednio związany z parafią świętojakubską w Toruniu. Posiadał je, umieszczone w swoim krzyżu relikwiarzowym, biskup

---

⁷ Zob. W. Hass, „(...) do grobu św. Jakuba...” – czyli kilka uwag o dawnej i współczesnej czci oddawanej relikwiom oraz głównym celom pielgrzymek do Santiago de Compostela, [w:] *Pielgrzymi na Drodze św. Jakuba. Przeszłość i terażniejszość*, red. I. Hodorowicz, F. Mróz, Kraków 2009, s. 51; W. Rozyrkowski, *Relikwie św. Jakuba Większego(?) w parafii św. Wojciecha i św. Katarzyny w Boluminku – przyczynek do badań nad relikwiami św. Jakuba*, [w:] *Camino Polaco. Teologia – Sztuka – Historia – Teraźniejszość*, t. 2, red. P. Roszak, W. Rozyrkowski, Toruń 2015, s. 145–160; W. Hass, *O kulcie relikwii w sanktuarium św. Jakuba Apostoła w Jakubowie – współczesność, tradycja, pytania*, [w:] *Droga do Composteli – przeszłość i terażniejszość*, red. P. Roszak, F. Mróz, Kraków 2016, s. 77–85; W. Rozyrkowski, *Przejawy kultu św. Jakuba Większego*, s. 124–126.

diecezji łuckiej na Wołyniu Adolf Piotr Szelążek (1865–1950)⁸. Przypomnijmy, że po wywiezieniu go przez komunistów z własnej diecezji, zamieszkał on od połowy sierpnia 1946 roku w podtoruńskiej miejscowości Zamek Bierzeżłowski. Zmarł 9 lutego 1950 roku i został pochowany w kościele św. Jakuba w Toruniu⁹. Świątynia ta była dla niego, podczas trudnego czasu wygnania z diecezji, namiastką katedry. W całej tej tragicznej historii dotykamy więc bardzo interesującego wątku związku biskupa łuckiego, posiadającego relikwie św. Jakuba, z wielowiekowym kultem tegoż Apostoła w toruńskiej świątyni.

Zabytki jakubowe w świątyni

Obecność św. Jakuba Większego we wnętrzu świątyni nowomiejskiej w Toruniu jest stosunkowo bogata. W kościele tym spotykamy jedno z najstarszych wyobrażeń świętego na malowidłach ściennych w Polsce. Pochodzą one z końca XIV wieku, jedno z nich znajduje się na południowej ścianie prezbiterium, drugie natomiast w podwieżowej części zachodniej świątyni¹⁰.

Wizerunek św. Jakuba Większego spotykamy także na obrazie w ołtarzu głównym z 1732 roku. Święty został przedstawiony jako pielgrzym na tle pejzażu ze wzgórzami i drzewami. Jego postać przyozdobiona jest srebrną sukienką, która świadczy o rozwiniętym kulcie Apostoła w tym miejscu¹¹. Z drugiej połowy XVIII wieku pochodzi drewniana figura świętego stojąca po lewej stronie przy

---

⁸ W. Rozynekowski, *Relikwie św. Jakuba Apostoła w krzyżu relikwiarzowym ks. biskupa Adolfa Piotra Szelążka*, [w:] *Droga św. Jakuba w Polsce – historia, teraźniejszość i przyszłość. W 10. rocznicę otwarcia pierwszego polskiego odcinka Camino de Polaco*, red. P. Roszak, F. Mróz, Kraków 2015, s. 163–177.

⁹ Zob. W. Rozynekowski, *Biskup Adolf Piotr Szelążek w Zamku Bierzeżłowskim (1946–1950)*, Toruń 2018.

¹⁰ J. Domaśłowski, *Wyobrażenia św. Jakuba w gotyckiej sztuce Pomorza Wschodniego*, [w:] *Szpital i kościół św. Jakuba. 600 lat fundacji gildii szyprów w Gdańsku*, red. A. Sroka, Toruń 2009, s. 83–85.

¹¹ L. Krantz-Domaśłowska, J. Domaśłowski, *Kościół*, s. 108; K. Wardzyńska, *Ołtarz główny i łuk tęczowy kościoła benedyktynek pw. św. Jakuba w Toruniu. Nie-*

wejściu z nawy głównej do prezbiterium. Jest to ta sama figura, która przez pokolenia stała przed wejściem do świątyni na słupie bramnym¹². Obecnie stoi tam jej wierna kopia wykonana w 2013 roku.

Odwwołanie do postaci patrona świątyni spotykamy także w inskrypcji znajdującej się na dzwonie pochodzącym z XV wieku. Oto jej treść: *hilf got maria berot vnde der liebe her sinte iokob*¹³. Dodajmy, że dzwon ten został zrabowany przez Szwedów w 1703 roku i znajduje się aktualnie w katedrze w Uppsali.

Wydatki na św. Jakuba

Kalendarz liturgiczny pełnił przez wieki różne funkcje. Od średniowiecza pomagał w określaniu datacji najróżniejszych wydarzeń czy wykonywanych czynności. W zjawisku tym dotykamy także odniesień do interesującego nas świętego, mianowicie św. Jakuba Większego.

Przypomnijmy, że obchody liturgiczne św. Jakuba Większego przypadały na dzień 25 lipca¹⁴. Wspomnienie jakubowe spotykamy w najstarszych zachowanych kalendarzach liturgicznych, na które natrafiamy na ziemiach polskich. Toruń, a w nim kościół i parafia św. Jakuba, wchodziły do 1466 roku w skład państwa zakonnego. Pod względem podziału diecezjalnego miasto to znajdowało się od 1243 roku w granicach diecezji chełmińskiej. W kalendarzu liturgicznym zakonu krzyżackiego, który wydaje się, że obowiązywał w diecezjach

---

znane dzieła Johanna Antona Langenhana i Jerzego Judy Tadeusza Dąbrowicza, [w:] *Dzieje i skarby kościoła świętojakubskiego w Toruniu*, red. K. Kluczajd, Toruń 2010, s. 315–320.

¹² K. Kluczajd, *Kościół św. Jakuba Apostoła w Toruniu. 700 lat świątyni (1309–2009)*, Toruń 2009, s. 12.

¹³ K.M. Kowalski, *Inskrypcje na dzwonach gotyckich w Prusach. Studium z epigrafiki kampanologicznej*, Gdańsk 2006, s. 368.

¹⁴ H. Wąsowicz, *Kult św. Jakuba Apostoła w Polsce do połowy XVI wieku w świetle ksiąg liturgicznych*, [w:] *Kult św. Jakuba Większego Apostoła w Europie Środkowo-Wschodniej*, red. R. Knapiński, Lublin 2002, s. 25–46; tenże, *Chronologia średniowieczna*, Lublin 2013, s. 142, 147.

pruskich (chodzi o diecezje: chełmińską, pomezańską, sambijską oraz warmińską), pod datą 25 lipca spotykamy również obchody jakubowe¹⁵.

Odniesień do wspomnienia św. Jakuba w datacji można poszukiwać przede wszystkim w zachowanych źródłach pisanych. W tym miejscu odwołamy się do zapisów, które odnoszą się do historii omawianej parafii św. Jakuba. Spotykamy je w wydatkach wityryka, czyli świeckiego zarządcy, któremu podlegały kwestie materialne w parafii nowomiejskiej w Toruniu. Zachowały się jego rachunki z 1468 roku. Poniżej przywołamy dwa zapisy wityryka, gdyż odwołują nas one bezpośrednio do kalendarza liturgicznego, a dokładnie do interesujących nas obchodów liturgicznych św. Jakuba Większego.

W pierwszym czytamy tak: *Item 4 schill. lewtelon sabbato vor Jacobi*¹⁶. Jak widać, wityryk odnotował wydatek za dzwonicie w kwocie 4 szelągów. Kiedy dokonał stosownej wypłaty? W sobotę przed wspomnieniem św. Jakuba. W 1468 roku dzień ten wypadł 23 lipca. Oznacza to, że obchody liturgiczne św. Jakuba, które celebrowane są w dniu 25 lipca, przypadały tego roku na poniedziałek.

Treść drugiego z wydatków odnotowanych przez zarządcę jest następująca: *Item 4 sc. vor maygen und grass off Jacobi*¹⁷. A więc wypłacił on 4 skojce w dzień liturgicznego wspomnienia św. Jakuba. Zwróćmy uwagę, za co zapłacił wityryk? Wydatek z kasy kościelnej związany był z wycięciem krzaków oraz trawy. Ten trochę zagadkowy zapis może sugerować, że czyniono jakieś porządki. Może przygotowując się do odpustu parafialnego, zadbano o najbliższe otoczenie świątyni? Oczywiście to tylko przypuszczenie, jednak zbieżność wykonanych prac oraz zapłaty za nią z obchodami liturgicznymi św. Jakuba Większego wydają się nieprzypadkowe.

---

¹⁵ Zob. W. Rozynekowski, *Omnes Sancti et Sanctae Dei. Studium nad kultem świętych w diecezjach pruskich państwa zakonu krzyżackiego*, Malbork 2006, s. 56, 58.

¹⁶ M. Sumowski, *Rachunki wityryka kościoła św. Jakuba w Toruniu z 1468 r.*, [w:] *Parafie w średniowiecznych Prusach w czasach zakonu niemieckiego od XIII do XVI w.*, red. R. Biskup, A. Radzimiński, Toruń 2015, s. 265.

¹⁷ Tamże.

Ulice św. Jakuba

Patronat świętych nad obiektami sakralnymi wychodził poza mury świątyni. Ilustrują to bardzo dobrze nazwy ulic, które spotykamy w sąsiedztwie kościołów. Bardzo dobrym przykładem jest rzeczywistość, którą spotykamy w Toruniu. Otaczającą świątynię nowomiejską ulice (trakty) występują w źródłach średniowiecznych pod nazwami: ul. Św. Jakuba (*s. Jacobgasse, Jacobsstrasse, am s. Jacob Thor, bey s. Jacob Thor*); ul. Przy Kościele św. Jakuba (*keygen s. Jacobiskirche, bey s. Jocabiskirche, bey sinte Jocabo, dem S. Jacobs Kirche uber*); ul. Za Kościołem św. Jakuba (*hinder der kirchen sente Jocabo, hinder sinte Jacob, hinter S. Jacobs Kirchhoffe, bey S. Jacob Kirche, an der Stadt Mauer hinder S. Jacobs Kirche*)¹⁸.

Przedmieście, góra i fort

Odniesienie do patrona świątyni nowomiejskiej spotykamy także w nazwie jednego z przedmieść Torunia – Jakubskie Przedmieście. Dodajmy, że to jedyny taki przypadek w Toruniu, a być może nawet i w Polsce, kiedy to od św. Jakuba jako patrona świątyni parafialnej nazwę zaczerpnęło jedno z przedmieść. Także jeden z toruńskich fortów obronnych, zbudowany w latach 1828–1933 na wzniesieniu zwanym Górą św. Jakuba, nosi nazwę zaczerpniętą od Apostoła, mianowicie chodzi o Fort św. Jakuba¹⁹. Nie mamy wątpliwości, że we wszystkich tych przypadkach za genezę przywołanych nazw stoi oddziaływanie patrona nowomiejskiej świątyni parafialnej.

---

¹⁸ K. Mikulski, *Nazwy ulic Nowego Miasta Torunia w pierwszej połowie XVIII wieku*, [w:] *Polska i jej wschodni sąsiedzi (od średniowiecza po czasy współczesne)*, Toruń 1996, s. 169–185; tenże, *Przestrzeń i społeczeństwo Torunia od końca XIV do początku XVIII w.*, Toruń 1999, s. 372, 378, 382.

¹⁹ Zob. *Atlas Twierdzy Toruń*, red. M. Biskup, L. Narębski, z. 3, *Fort Jakuba (Jacobsfort)*, oprac. L. Narębski, J. Pokrzywnicki, Toruń 2007.

Święto ulicy św. Jakuba

Ciekawą inicjatywą wpisującą się zarówno w pamięć o św. Jakubie w Toruniu, jak i w obecność kościoła świętojakubskiego na drodze *Camino Polaco* było organizowane w latach 2010–2012 wydarzenie, które nazwano „Święto ulicy św. Jakuba”. Było ono adresowane zarówno do mieszkańców Torunia, przybywający w okresie letnim do miasta turystów, jak i coraz częściej obecnych pielgrzymów, którzy wędrowali szlakiem jakubowym. Każdego roku, organizowane święto, wypełnione było atrakcjami artystycznymi, historycznymi oraz kulinarnymi, powiązanych ze św. Jakubem. Jednocześnie najważniejszym miejscem, które gromadziło jego uczestników była nowomiejska świątynia św. Jakuba oraz najbliższe jej otoczenie²⁰.

Bractwo św. Jakuba Apostoła

Ważnym przejawem kultu św. Jakuba Większego już od czasów średniowiecza było powstawanie bractw oddanych pod jego opiekę. Dla przykładu, od końca XV wieku bractwo takie funkcjonowało przy kościele św. Jana w Głównym Mieście Gdańsku²¹. Bractwa jakubowe powstają także w ostatnich latach. Jednym z nich jest Bractwo św. Jakuba Apostoła, które zostało założone w Toruniu. Powołano je do życia 18 listopada 2015 roku²². Choć bractwo nie ma charakteru parafialnego, to jednak istotną rolę w genezie jego powstania oraz jego misji i działalności odgrywa parafia św. Jakuba Większego w Toruniu.

Pierwsza Kapituła Bractwa została wybrana na zebraniu założycielskim 18 listopada 2015 roku, tworzyli ją: Piotr Wróblewski – prezes,

---

²⁰ Zob. Z. Barwińska, *Święto ulicy św. Jakuba w Toruniu w latach 2010–2012*, [w:] *Camino Polaco. Teologia – Sztuka – Historia – Teraźniejszość*, t. 1, red. P. Roszak, W. Rozyński, Toruń 2014, s. 247–254.

²¹ I. Czarciński, *Bractwa w wielkich miastach państwa krzyżackiego w średniowieczu*, Toruń 1993, s. 44.

²² Informacje o Bractwie uzyskałem od prezesa Bractwa Jerzego Kalinowskiego.

ks. Wojciech Kiedrowicz – wiceprezes, Jerzy Kalinowski – sekretarz, Agnieszka Brzezińska – skarbnik (od 24 lutego 2017 roku funkcję skarbnika pełniła Mirosława Buczyńska). Dodajmy, że w świetle statutu w skład Kapituły Bractwa jako wiceprezes z urzędu wchodzi każdorazowo urzędujący proboszcz parafii św. Jakuba Apostoła w Toruniu. Do Komisji Rewizyjnej wybrano następujące osoby: Edward Hartwich – przewodniczący Komisji Rewizyjnej, Andrzej Wilkans – z-ca przewodniczącego Komisji Rewizyjnej, Elżbieta Hartwich – członek Komisji Rewizyjnej.

2 marca 2019 roku została wybrana obecna Kapituła Bractwa, tworzą ją: Jerzy Kalinowski – prezes, ks. Wojciech Kiedrowicz – wiceprezes, Roma Adamska – skarbnik, Mirosława Buczyńska – sekretarz, Anna Barwik – członek, Franciszek Rutkowicz – członek. W skład Komisji Rewizyjnej Bractwa wchodzi: Edward Hartwich – przewodniczący, Elżbieta Hartwich – zastępca przewodniczącego, Joanna Czerwińska – członek. Na koniec roku 2020 bractwo liczyło 43 członków.

Działalność bractwa obejmuje kilka obszarów, między innymi: podejmuje ono działania zmierzające do powstania dróg pielgrzymkowych prowadzących do Santiago de Compostela na obszarze Polski, a szczególnie na terenie województwa kujawsko-pomorskiego; czuwa nad szlakiem *Camino Polaco*, szczególnie nad jego stanem oznakowania; pomaga pielgrzymom, którzy wędrują szlakami jakubowymi w granicach województwa kujawsko-pomorskiego.

Członkowie bractwa biorą czynny udział w spotkaniach Parlamentu Jakubowego, którego inauguracyjne spotkanie odbyło się 2 kwietnia 2016 roku we Wrocławiu. Spotkania te zmierzają do współpracy między organizacjami, instytucjami i grupami nieformalnymi, zajmującymi się Drogami św. Jakuba w Polsce. Aktywnie uczestniczyło w tych spotkaniach, co zaowocowało dwukrotną organizacją przez toruńskie bractwo kolejnych sesji w Toruniu (IV sesja w dniach 8–10 grudnia 2017 roku oraz V sesja – 22 września 2018 roku). Od grudnia 2018 roku bractwo administruje stroną parlamentjakubowy.pl.

Bractwo współpracuje z licznymi organizacjami i instytucjami, między innymi z: parafią św. Jakuba w Toruniu, Pracownią Camino de

Santiago istniejącą na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz Radą Programową ds. Szlaku św. Jakuba powołaną przy Marszałku Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

Na Jasną Górę pod patronatem św. Jakuba

4 sierpnia 1979 roku wyruszyła z Torunia Pomorska Pielgrzymka Piesza na Jasną Górę. Była ona swoistym początkiem pieszych pielgrzymek do Częstochowy z różnych miejsc z Pomorza, a także Warmii i Mazur. Myśl o pieszym pielgrzymowaniu zrodziła się kilka miesięcy po tym, jak papieżem został Polak, kardynał Karol Wojtyła. Trud pielgrzymowania stał się formą duchowej pomocy dla papieża w jego posługiwaniu. Stąd, od początku, hasłem pielgrzymki były słowa: *Niesiemy Pomoc Ojcu Świętemu*²³.

Inicjatorem Pomorskiej Pielgrzymki Pieszej na Jasną Górę była grupa osób świeckich, w tym między innymi Tadeusz Mikołajczyk, Jan Łopuszański, Barbara Filipiak oraz Paweł Wudarski. Najczęściej brali oni już udział w Warszawskiej Pielgrzymce Pieszej. Swój pomysł przedstawili oni biskupowi chełmińskiemu Bernardowi Czaplińskiemu. Przyjął on bardzo przychylnie rodzące się dzieło i zaczął szukać księdza, który podjąłby się realizacji zamierzeń. Zadanie to powierzył ks. Stanisławowi Kardaszowi, który od 1967 roku wielokrotnie brał udział w pielgrzymce warszawskiej. W tym czasie był on proboszczem parafii Matki Bożej Zwycięskiej i św. Jerzego w Toruniu²⁴.

Piesze pielgrzymowanie z Torunia na Jasną Górę kontynuowane jest do dnia dzisiejszego. Od 1992 roku, a dokładnie po powstaniu

---

²³ W. Rozykowski, *I Pomorska Pielgrzymka Piesza na Jasną Górę w świetle dokumentów Wydziału do Spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Toruniu*, [w:] *Między Drugą a Trzecią Rzeczpospolitą*, red. R. Sudziński, M. Golon, M. Czyżniewski, Toruń 2010, s. 301–310; A. Kamiński, *Piesza Pomorska Pielgrzymka na Jasną Górę w latach 1979–1991*, Pelplin 2013.

²⁴ Zob. Z. Branach, „Czym się Panu odpląć? ... Ksiądz Kardasz, jakiego nie znacie, Toruń 2020, s. 105–139.

diecezji toruńskiej, każdego roku 4 sierpnia wyruszają z Torunia pielgrzymi pod szyldem Pieszej Pielgrzymki z Torunia na Jasną Górę. Okazuje się, że od 1992 roku opiekunem i patronem pielgrzymów wędrujących na Jasną Górę w grupie białej z Torunia jest postać św. Jakuba Większego²⁵. W tym roku kierownikiem grupy został ks. Wojciech Miszewski, który posługiwał jako wikariusz w parafii św. Jakuba w Toruniu²⁶. I to on właśnie oddał pod opiekę św. Jakuba Większego toruńskich pielgrzymów. Postać Apostoła pojawiła się na znaku pielgrzymkowym grupy białej. Dodajmy jeszcze, że choć miejsce, w którym się ona gromadziła, w kolejnych latach zmieniało się, to jednak św. Jakub pozostał i do dnia dzisiejszego prowadzi pielgrzymów z Torunia na Jasną Górę. Nie inaczej było i w tym roku.

Na *Camino Polaco*

W 1987 roku Rada Europy uznała Drogę św. Jakuba za pierwszy Europejski Szlak Kulturowy, jednocześnie zachęcała władze poszczególnych regionów do odtwarzania dawnych szlaków pątniczych. W całej Europie zaczęły się pojawiać drogowskazy z motywem muszli św. Jakuba. W 2003 roku sieć Dróg św. Jakuba dotarła do granicy niemiecko-polskiej w Görlitz/Zgorzelcu. Już w następnym roku pojawił się pomysł wytyczenia Drogi św. Jakuba w Polsce.

Inicjatorem wyznaczenia szlaku prowadzącego od miejscowości Ogrodniki, przy granicy polsko-litewskiej, do Słubic na granicy z Niemcami, był toruński podróżnik i poeta Włodzimierz Antkowiak²⁷. Od pomysłu do częściowej realizacji wizji minęło około

---

²⁵ Grupa miała różne nazwy, została założona w 1983 r., skupiała głównie pielgrzymów pochodzących z parafii toruńskich oraz parafii podtoruńskich. Zob. A. Kamiński, *Piesza Pomorska Pielgrzymka*, s. 96.

²⁶ Zob. W. Miszewski, W. Rozynekowski, *Z dziejów parafii św. Antoniego w Toruniu*, Toruń 2008, s. 98–99.

²⁷ Zob. W. Antkowiak, *Vamos, Peregrino! Droga do Santiago de Compostela*, Warszawa 2005; tenże, *Szlak św. Jakuba. Polska Droga. Odcinek Olsztyn–Toruń. Przewodnik dla pielgrzymów i turystów*, Toruń 2007.

dwóch lat. Pierwszy, 20-kilometrowy odcinek szlaku, który otrzymał nazwę Droga Polska (*Camino Polaco*), prowadzący z katedry św. Jakuba w Olsztynie do sanktuarium maryjnego w Gietrzwałdzie, został otwarty 25 lipca 2006 roku. W kwietniu 2007 roku został wyznaczony dalszy odcinek biegnący aż do świątyni św. Jakuba Większego w Toruniu²⁸.

W kolejnych latach wyznaczano dalsze odcinki szlaku. Obecnie *Camino Polaco* jest jednym z trzech głównych odcinków *Camino de Santiago* w Polsce. Pozostałe dwa to: Pomorska Droga św. Jakuba oraz Droga św. Jakuba *Via Regia*. *Camino Polaco* to najdłuższy polski odcinek Drogi św. Jakuba. Droga z Dusznicy, przy granicy polsko-litewskiej do Słubic, do granicy polsko-niemieckiej liczy ponad 1020 km²⁹. Jedną z głównych miejscowości na tym szlaku jest miasto Toruń, a w nim miejsce, z którego od średniowiecza bije obecność patrona pielgrzymów, świątynia św. Jakuba Większego³⁰.

Z wielu wydarzeń, które odbyły się w ostatnich latach, a są związane z położeniem świątyni nowomiejskiej na szlaku jakubowym, przytoczymy cztery. W dniach 9–14 kwietnia 2007 roku w Toruniu odbywały się Dni Pampeluny. W trakcie ich trwania 10 kwietnia przed kościołem św. Jakuba odsłonięto mosiężną tablicę z symbolem *Camino de Santiago*, czyli muszlą (*la concha*). Była ona wzorowana na tej, która znajduje się przed świątynią św. Jakub w Getyndze. Ten prosty symbol, a jednocześnie drogowskaz, stał się widocznym zna-

---

²⁸ Zob. *Informator nr 14 – Europejski Szlak Kulturowy św. Jakuba*, oprac. H. Miłoszewski, Toruń 2008; *Informator nr 15 – Europejski Szlak Kulturowy św. Jakuba*, oprac. H. Miłoszewski, Toruń 2009.

²⁹ T. Bielicki, P. Roszak, *U progu Camino. Przewodnik po kujawsko-pomorskim odcinku szlaku św. Jakuba*, Toruń–Golub-Dobrzyń 2012, s. 15–16; F. Mróz, P. Roszak, *Camino – biegun, który nas prowadzi i przyciąga... Przewodnik po kujawsko-pomorskim odcinku Camino Polaco*, Toruń 2020.

³⁰ W. Rozyrkowski, *Kościół św. Jakuba Apostoła na Camino Polaco*, [w:] *Nowe Miasto Toruń. 750 lat od lokacji*, red. K. Mikulski, P. Oliński, W. Rozyrkowski, Toruń 2014, s. 383–397.

kiem przynależności Torunia do grupy miast leżących na pątnicznym szlaku jakubowym³¹.

W dniach 19–20 kwietnia 2013 roku obchodzono w Toruniu *Dni Szlaku św. Jakuba w województwie kujawsko-pomorskim*. Jednym z wydarzeń tych dni była msza św. w kościele św. Jakuba, której przewodniczył metropolita Santiago de Compostela abp Julián Barrio Barrio. W niedzielę 8 czerwca 2014 roku na zakończenie międzynarodowej konferencji: *Camino Polaco. Teologia – Sztuka – Historia – Teraźniejszość* w kościele świętojakubskim została odprawiona msza św., której przewodniczył bp Józef Szamocki. Na koniec biskup udzielił specjalnego błogosławieństwa przeszło 70. pielgrzymom z całej Polski, którzy następnie przeszli odcinek *Camino Polaco* z Torunia do Cierpic.

Przeżywany obecnie Rok Święty Compostelański zrodził kolejny ważny ślad jakubowy. Świątynia św. Jakuba w Toruniu z racji swojego położenia na *Camino Polaco* oraz znaczenia na mapie ośrodków kultu Apostoła w Polsce otrzymała przywilej kościoła stacyjnego.

Zakończenie

Kościół św. Jakuba Większego w Toruniu, od 25 lipca tegoż roku sanktuarium Apostoła, stanowi od średniowiecza centrum kultu jakubowego w mieście. Nie mamy wątpliwości, że przez wieki pamięć o tym świętym miała przede wszystkim wymiar liturgiczny oraz patronalny dla mieszkańców parafii, a szerzej miasta Torunia i jego przedmieść. Choć nie możemy wykluczyć, że od wieków kościół świętojakubski był także odniesieniem dla pielgrzymów, to jednak przede wszystkim ostatnie lata ożywiły to miejsce jako miejsce pielgrzymkowe.

Momentem przełomowym był rok 2007, czyli umiejscowienie świątyni na szlaku *Camino Polaco*. A więc zaczęli się pojawiać piel-

---

³¹ T. Bielicki, *Szlak św. Jakuba – nie tylko droga*, [w:] *Camino de Santiago – nie tylko droga. Historia i współczesność Szlaku św. Jakuba*, red. P. Roszak, Toruń 2011, s. 254.

grzymi, którzy – wędrując po tym szlaku – nawiedzają kościół św. Jakuba. Zjawisko to narasta z roku na rok. I to pielgrzymi, a także różne powstające dzieła, na przykład Bractwo św. Jakuba Apostoła, nadają świątyni, a szerzej parafii jakubowej, jakby nowy rys tożsamości. A jednocześnie jesteśmy świadkami łączenia wielowiekowego dziedzictwa i tradycji jakubowej w Toruniu z tym nowym impulsem pielgrzymkowym. Współistnienie tych dwóch rzeczywistości wydaje już dobre owoce i pozwala patrzeć z dużym optymizmem w przyszłość.

Bibliografia

Źródła

Księga kamlarii miasta Torunia 1453–1495, wyd. K. Mikulski, K. Kopiński, J. Tandecki, Toruń 2007.

Księga ławnicza Nowego Miasta Torunia (1387–1450), wyd. K. Ciesielska, (Fontes Towarzystwa Naukowego w Toruniu, t. 63), Toruń 1973.

Opracowania

Antkowiak W., *Szlak św. Jakuba. Polska Droga. Odcinek Olsztyn–Toruń. Przewodnik dla pielgrzymów i turystów*, Toruń 2007.

Antkowiak W., *Vamos, Peregrino! Droga do Santiago de Compostela*, Warszawa 2005.

Atlas Twierdzy Toruń, red. M. Biskup, L. Narębski, z. 3, *Fort Jakuba (Jacobsfort)*, oprac. L. Narębski, J. Pokrzywnicki, Toruń 2007.

Barwińska Z., *Święto ulicy św. Jakuba w Toruniu w latach 2010–2012*, [w:] *Camino Polaco. Teologia – Sztuka – Historia – Teraźniejszość*, t. 1, red. P. Roszak, W. Rozyński, Toruń 2014, s. 247–254.

Bielicki T., Roszak P., *U progu Camino. Przewodnik po kujawsko-pomorskim odcinku szlaku św. Jakuba*, Toruń–Golub-Dobrzyń 2012.

Bielicki T., *Szlak św. Jakuba – nie tylko droga*, [w:] *Camino de Santiago – nie tylko droga. Historia i współczesność Szlaku św. Jakuba*, red. P. Roszak, Toruń 2011, s. 251–277.

Branach Z., „Czym się Panu odplacę”... *Ksiądz Kardasz, jakiego nie znacie*, Toruń 2020.

- Czarciński I, *Bractwa w wielkich miastach państwa krzyżackiego w średniowieczu*, Toruń 1993.
- Domasłowski J., *Wyobrażenia św. Jakuba w gotyckiej sztuce Pomorza Wschodniego*, [w:] *Szpital i kościół św. Jakuba. 600 lat fundacji gildii szyprów w Gdańsku*, red. A. Sroka, Toruń 2009, s. 48–101.
- Hass W., *O kulcie relikwii w sanktuarium św. Jakuba Apostoła w Jakubowie – współczesność, tradycja, pytania*, [w:] *Droga do Composteli – przeszłość i teraźniejszość*, red. P. Roszak, F. Mróz, Kraków 2016, s. 77–85.
- Hass W., „(...) do grobu św. Jakuba...” – czyli kilka uwag o dawnej i współczesnej czci oddawanej relikwiom oraz głównym celom pielgrzymek do Santiago de Compostela, [w:] *Pielgrzymi na Drodze św. Jakuba. Przeszłość i teraźniejszość*, red. I. Hodorowicz, F. Mróz, Kraków 2009, s. 47–56.
- Informator nr 14 – Europejski Szlak Kulturowy św. Jakuba*, oprac. H. Miłoszewski, Toruń 2008.
- Informator nr 15 – Europejski Szlak Kulturowy św. Jakuba*, oprac. H. Miłoszewski, Toruń 2009.
- Kamiński A., *Piesza Pomorska Pielgrzymka na Jasną Górę w latach 1979–1991*, Pelplin 2013.
- Kluczwajd K., *Kościół św. Jakuba Apostoła w Toruniu. 700 lat świątyni (1309–2009)*, Toruń 2009.
- Kowalski K.M., *Inskrypcje na dzwonach gotyckich w Prusach. Studium z epigrafiki kampanologicznej*, Gdańsk 2006.
- Krantz-Domasłowska L., *Inskrypcje na murach kościoła – sacrum miejsca i treści*, [w:] *Dzieje i skarby kościoła świętojakubskiego w Toruniu*, red. K. Kluczwajd, Toruń 2010, s. 121–139.
- Krantz-Domasłowska L., Domasłowski J., *Kościół świętego Jakuba w Toruniu*, Toruń 2001.
- Mikulski K., *Nazwy ulic Nowego Miasta Torunia w pierwszej połowie XVIII wieku*, [w:] *Polska i jej wschodni sąsiedzi (od średniowiecza po czasy współczesne)*, Toruń 1996, s. 169–185.
- Mikulski K., *Przestrzeń i społeczeństwo Torunia od końca XIV do początku XVIII w.*, Toruń 1999.
- Miszewski W., Rozynkowski W., *Z dziejów parafii św. Antoniego w Toruniu*, Toruń 2008.
- Mróz F., Roszak P., *Camino – biegun, który nas prowadzi i przyciąga... Przewodnik po kujawsko-pomorskim odcinku Camiono Polaco*, Toruń 2020.
- Rozynkowski W., *Biskup Adolf Piotr Szelażek w Zamku Bierzgłowskim (1946–1950)*, Toruń 2018.

- Rozynekowski W., *I Pomorska Pielgrzymka Piesza na Jasną Górę w świetle dokumentów Wydziału do Spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Toruniu*, [w:] *Między Drugą a Trzecią Rzeczpospolitą*, red. R. Sudziński, M. Golon, M. Czyżniewski, Toruń 2010, s. 301–310.
- Rozynekowski W., *Kościół św. Jakuba Apostoła na Camino Polaco*, [w:] *Nowe Miasto Toruń. 750 lat od lokacji*, red. K. Mikulski, P. Oliński, W. Rozynekowski, Toruń 2014, s. 383–397.
- Rozynekowski W., *Omnes Sancti et Sanctae Dei. Studium nad kultem świętych w diecezjach pruskich państwa zakonu krzyżackiego*, Malbork 2006.
- Rozynekowski W., *Przejawy kultu św. Jakuba Większego w Polsce – wybrane przykłady*, [w:] *Dziedzictwo religijne i kulturowe Drogi św. Jakuba – w 30. rocznicę uznania szlaku za pierwszy Europejski Szlak Kulturowy*, red. P. Roszak, F. Mróz, Ł. Mróz, Kraków 2017, s. 121–150.
- Rozynekowski W., *Relikwie św. Jakuba Apostoła w krzyżu relikwiarzowym ks. biskupa Adolfa Piotra Szelągza*, [w:] *Droga św. Jakuba w Polsce – historia, teraźniejszość i przyszłość. W 10. rocznicę otwarcia pierwszego polskiego odcinka Camino de Polaco*, red. P. Roszak, F. Mróz, Kraków 2015, s. 163–177.
- Rozynekowski W., *Relikwie św. Jakuba Większego(?) w parafii św. Wojciecha i św. Katarzyny w Boluminku – przyczynek do badań nad relikwiami św. Jakuba*, [w:] *Camino Polaco. Teologia – Sztuka – Historia – Teraźniejszość*, t. 2, red. P. Roszak, W. Rozynekowski, Toruń 2015, s. 145–160.
- Rozynekowski W., *Św. Jakub Apostoł – patron kościoła i parafii*, [w:] *Dzieje i skarby kościoła świętojakubskiego w Toruniu*, red. K. Kluczajd, Toruń 2010, s. 9–19.
- Sumowski M., *Rachunki witraży kościoła św. Jakuba w Toruniu z 1468 r.*, [w:] *Parafie w średniowiecznych Prusach w czasach zakonu niemieckiego od XIII do XVI w.*, red. R. Biskup, A. Radziński, Toruń 2015, s. 237–271.
- Wardzyńska K., *Ołtarz główny i łuk tęczy kościoła benedyktynek pw. św. Jakuba w Toruniu. Nieznane dzieła Johanna Antona Langenhana i Jerzego Judy Tadeusza Dąbrowicza*, [w:] *Dzieje i skarby kościoła świętojakubskiego w Toruniu*, red. K. Kluczajd, Toruń 2010, s. 311–345.
- Wąsowicz H., *Chronologia średniowieczna*, Lublin 2013.
- Wąsowicz H., *Kult św. Jakuba Apostoła w Polsce do połowy XVI wieku w świetle ksiąg liturgicznych*, [w:] *Kult św. Jakuba Większego Apostoła w Europie Środkowo-Wschodniej*, red. R. Knapiński, Lublin 2002, s. 25–46.